

Landskap: Småland Upptecknat av: Martin Larsson
Härad: Allbo Adress: Platensgat. 23, Linköping
Socken: Mistelås Berättat av N. J. Johansson
Uppteckningsår: 1930 Född år 1853 i Mistelås

Uppteckningen rör

R e g i s t e r .

Personer utan skugga, försvurit sej te Satan ...	4
Förbytt barn	5
Skogssnuvan	6
Bergtagning	7
Näcken, stål i sjön	8
Tomten	9
Spiritus	10-11
Trollhare	12
Maran	13
Hitta pengar, järnsaker	14

Landskap: Småland Upptecknat av: Martin Larsson
Härad: Allbo Adress: Platensgat.23, Linköping
Socken: Mistelås Berättat av N.J. Johansson
Uppteckningsår: 1930 Född år 1853 i Mistelås

Uppteckningen rör / register /

Om drömmar	15
Förgjorda kreatur, orm i tröskeln, Petter på Häradsskogen	16-17
Jordälven	18
Förgjorda bössor, botemedel	19
Lyckopeng	20
Skrock för 100 år sen	21
Folkmedicin: läsa bort, skärvan, kloka, Petter på Häradsskogen	22-23
Brännvin och snus till de döde	24
Vårarbetet	25

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV 2777

Sluta våren, löva redskapen; sista kärven, tyda	26
Lucia	27
Årsgång	28
Vårfrudagssed	29
Påsk, långfredagen, trolla till sig mjölk	30
Väderleksmärken	31
Kronoferet	32
Tattare: rackare	33
Skämt vid bygge: låna mosskarda	34
Skämt vid slakt: Låna rumpedrat	35

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

A. G.
2777

Personer som förlorat sin skugga kallade man för
själalösen. Di hade ingen själ, för de hade försvurit se'
te Satan. De indiska fakirerna ha ju ingen skugga.

Personer utan
skugga.

Småland
Allhö. tk.
Mistelas
178. 1930.

- 5 -

Ögöst Rönner
Barn. N. J. Jansson
Föd. 1853

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

A: d
2777

Om en kvinna fått barn, å dä va nåt fel på det,
så hade trollen tagit det riktiga å lagt dit sitt
 eget i stället. Barnet va förbytt, sa man.

Förbytt barn.

A:e
2777

Skogssnuvan förde dem å vägen, så att di gick vill.
Ibland kunde det också hända, att det var någon som fick se
henne. Framanföre va hon grann att titta på, men när di såg
henne bakefter, va hon ihålig. Då va en torpare här borta,
som skulle gå hem från sitt arbete en gång. Å när han kom in
i skogen, visste han om inget förrän han va hemma på sitt
gårde. Skogssnuvan kom å to'n å förde honom dit, men där vän-
de hon. Å så blev han liggandes dålig ett par dagar efteråt,
dä va ju klart dä.

Skogssnuvan.

Suila
Miso Ned
Mistelis
1930

- 7 -

Mynd. M. Lason
Lindköping
Ber. N. J. Johnson
J. 1853 i Mistelis

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

A:e
2777

Dä va både djur å människor, som kunde bli
bergtagna. Om ett kreatur blev bergtaget, högg di
en yxa i klammen /bindslet/. Då kom di snart tebaks,
om di gjorde så, annars hade di inte kommit på
länge.

När människor blev bergtagna, fick man lov
att läsa en hel hop elände, för att di skulle bli
fria igen. Dä va vilka människor som helst, som kunde
bli bergtagna.

Bergtagning.

Smil.
Näcken
Mistelis
1930

uppt. M. Larsson
Kristriping
Per. W. J. Johansson
f. 1853 i Mistelis

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2777
A: f

När en gick åt sjön å skulle bada, måste en ha stål med sej. Man kastade en kniv i sjön för att inte näcken skulle ta en. Ja, en del hade så många idéer för sej, andra trodde inte alls på't.

Di va också rädda för att näcken skulle ta stålet, som de kastade i sjön. Därför va barnen tvungna å säga

Näck, näck nålaretjyv

far din va en stålaretjyv

innan de började bada. Sen kunde di va där i vattnet hur länge som helst. Dä ä gott, att den ti'n ä gången nu!

Näcken.

Stål i vatt-
net.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2777
A: j

Tomten dro' liksom spiritusen te'n pengar, trodde
di förr. Å förr i världen hade alla människor tomte. Jul-
afton brukade man ställa ut mat till honom, men vem som
to' den ä inte gott å säga.

Tomten.

Landskap: Upptecknat av:
Härad: Adress:
Socken: Berättat av
Uppteckningsår: Född år i

Uppteckningen rör

Spiritusen drar te'n pengar, trodde di. Jag har sett många spiritusar å gjort såna också. En spiritus ska göras av lätt trä, fnosk, som man tar i gamla birkestubbar. Förr tog man av björkarna längre upp än nu, när man högg ner dem. Å då blev dä fnosk där i stubben. Fnosket är eldnimt å så lätt, så lätt. Man tar ett stycke av fnosket å skär te en pinne ungefär en tum lång. Den väger knappt nånting. Man täljer den rund, men spetsar till den i ena änden, uppåt. Nedtill göres ett hack i träbiten å där fästes en blytyngd, så att spiritusen reser sig upp, hur man försöker slå ikull den. Di som hade en spiritus lät aldrig si'n. Men man kunde också

skänka den från den ene till den andre, om di va riktigt go'a
vänner, inte annars. "Du ska få min spiritus", kunde man säga.

2777

"Ja, si han har en spiritus, som tar te'n en massa pengar",
var ett vanligt talesätt om dom som då gick bra för.

LANDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Smaland
Allbo
Mistela
sept. 1930

upps. av Martin Larsson
ber. av M. J. Johanson
Född 1853 i Mistela

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

A. 4
2777

När di skote en trollhare ble dä bara ett par sticker
å t. Trollhararna gick å pattade korna å mjölkade ur dom. Men
dä va väl bara lögn. Men annars sa di, att dä va trollkäringar
som hade di där hararna å skickade ut dom för å förgöra t för
sin nästa å ta mjölken ifrån dom. Di gjorde trollhararna å
spingesticker. Men dä ä ju skrock alltihop.

Trollhare.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

13.-

Småland

allt

Mistales

nygr. år 1930

nygr. Maria Ericson

Per. av P. Johansson

född år 1853 i Mistales

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

A. E.

2777

Maran.

Ont å maran fick di, när di låg å sov. Di ble
svetta, trycktes ner å blev alldeles sönderbrötna.
Man brukade då säga, att di va marredna. /Vad var
maran för nåt?/ Ja, dä va väl lite troll, osynliga
andar eller så där, som gått ut å in.

B.ig
2777

Dä va olyckligt att hitta pengar.

Men att hitta järnsaker, hästskor, spikar o. dyl.

betydde lycka.

Hitta pengar,
" järnsa-
ker.

B:ig
2777

Det var olycka att drömma om pengar.

Det var inte lycka att drömma att man åt.

Om man drömde om hundar, fick man lov att akta
sej för sina ovänner.

Om man drömde om löss, betydde det fattigdom.
Man blev fattig som en lus.

Men inget va så farligt som att drömma om pengar
och löss. De var de farligaste drömmarna.

Lyckligt var att drömma om ormar å även om häs-
tar å nötkreatur skulle va lycka att drömma.

Om drömmar.

ACC. NR. 2777

Landskap: Upptecknat av:
Härad: Adress:
Socken: Berättat av
Uppteckningsår: Född år i

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

E: 6
L: 12

Uppteckningen rör

Förr hände dä för många att äi fick sina kreatur förgjorda. Åtminstone trodde de så. Annars va dä nog oftast det egna felet. Man fodrade kreaturen dåligt å på felaktigt sätt å därför ble di sjuka. Som bote^medel mot förgörning la' di levande ormar i ladugårdströskeln. Petter på Häradsskogen gick omkring å styrde med sånt. Man borrhade hål i tröskeln å stoppade ner ormen i hålet å satte en plugg för. Å ofta hjälpte det, men si tron gör möet.

För Kalle på Sjöfällan ville inte kreaturen stå sej. Di ble bara magrare å magrare. Då kom Petter förbi där en gång å då passade Kalle på att fråga honom, hur dä va fatt. Petter gick ner till lagårn och tittade in. Så sa han: "Ja, jag ska säga dej

Skriv endast på denna sida!

Förgjorda

kreatur.

Petter på
Häradsskogen.

hur illa dä ä, dä ä otyg i din lagård, men du får gå ut, så blir jag härinne." Kalle gjorde som Petter befallde, å så fick Petter håll i en snok å stoppa ner den i tröskeln. Å nog blev kreaturen bättre efter det, men di fick allt lov å fodra dom bättre också.

2777

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

P. C.
2777

Di har sagt, att jordälven går här sunnanför gården ner till sjön. Å om di grove brunnar, där jordälven gick fram, trodde di, dä gick så di ble dränkta. Di hade gravet brunn här i närheten en gång, å då hade di råkat på jordälven, å di kunde inte täppa till den utan med fjärbolstrar. Med nåt annat gick dä inte, påstod di. Å di som hörde väl, kunde också nåen gång höra jordälven, hur den brusade å forsade.

Jordälven.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

L: d 2777
E: d

Förr förgjorde di ofta bösserna för varandra. Samme gubbe, som gick årsgång å va hemma i Osbro, va en gång ute å jaga, å dä va alldeles förgjort för honom. Då tog han av sin egen avföring å la lite grand i bössan, å sen skot han, å då fick den som hade förgjort hans bössa, så han inte kunde bärga sej utan han måste springa på avträdet flera gånger å rad, å dä bara rann å rann. Men i å med detsamma blev hans bössa ren å rar igen, å hade den inte tagit förut, så tog den så mycket *bättre* efter den behandlingen.

Andra vet jag att di gjorde så, att di vände bössan tvärt om, så att stocken kom ifrån dem å pipan närmast ögat, å så sikta dom. Sen vände di pipan åt rätta hållet igen. Å då skulle dä ta *bättre*, när di skote.

Skriv endast på denna sida!

Förgjorda

bössor.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Fria
2777

Förr var det vanligt, att man bar en lyckopeng på sej. Då va ingen särskild peng, utan då kunde va vilken som helst. Men man fick aldrig bli av med den. "Ja, jag kan inte släppa te min lyckopeng, för då får jag inga pengar", brukade de säga.

Lyckopeng.

G. 2777

Ja, då va, så möet skrock di gamle hade för sej på förra seklet. För en 100 år sen skulle hembygdsföreningar å sånna passat på, men då va inte den idén då. Då tänkte man inte annat än att allt det gamla skulle brännas ner. Men när jag var barn, berättade di så möet att en blev rent mörkrädd.

Nä, ni skulle vatt vid kvarnarna förr i ti'n, när gubbarna satt å väntade på att få mala. Då berättade di möet elände.

Skrock.

ACC. NR. 2777

Landskap: Småland Upptecknat av: Martin Larsson
Härad: Åmbo Adress: Platsg. 23, Lundbyg
Socken: Mistelin Berättat av: M. Johanson
Uppteckningsår: 1930 Född år 1853 i Mistelin

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

J. f.
C. S.

Uppteckningen rör

Förr läste di ofta bort sjukdomar å annat. De' va vissa verser, di läste, men jag har då aldrig hört nåt. Å de' va tockedär dålighet, som jag inte har brytt me' om.

De' va möet, di gjorde mot skärvan. Ett medel var att midsommarsmorgon döpa barnet tre gånger i Hökabokällan. Men de' skulle ske, innan solen gick upp. Andra trädde barnet genom ett träd, som va växt i klynna, eller genom en grind eller ett fönster. Var å en hade sitt sätt. Ja, de' va så tosit så!

Här va kloka gubbar å gummer i varje församling i början på 1800-talet, å dom sökte di också för allehanda krämper. De' va Petter på Häradsskogen, Anders i Enehagen, Lisa i

Folkmedicin.

Skärvan.

Kloka.

Finshult å Stina i Karshult. Ja, de' va väl inget annat än att di va kvicka te tänka å prata, å så resonerade di väl te se' de' själva.

Petter på Häradsskogen va en underlig maskin. Men en stor kobotare va han. Å han kunde mä å bota folk mä. Å en redig människokännare va dä. En gång kom han å disputera med veterinären. Denne frågade då Petter, var han hade lärt sej att doktorera. "Jo, dä ska jag säja, dä har jag lärt mej i natu-rens stora bok." - Men brännvin fick di lov å förskaffa, om di skulle hämta'n, annars gick dä inte bra å doktorera.

2777

Petter på
Häradsskogen.

Inuäl
Mistelås

Carlson Larson
- 24 -
1930

När jag var en 20 år gammal, var jag med om att gräva om kyrkogården i Mistelås. Vi hitta' då bland benhögarna en massa brännvinsflaskor fulla med brännvin å näverdoser med snus i, som lagts te de dö'e i kistan.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

J. 2777

Brännvin och
snus till de
döda.

Inäländ
Målar
Mistalås

25

Våren gick in vid vårdagjämningen. Den 6 april, då
13:e veke började, räknade di också för den första vårdan.

Linnet såddes på onsdagen i 7:e vekan. De' va hörda'n
de'.

Kornet såddes 14 dar före midsommar. Ja, di hade så
många schackter för se' förr, så bevara oss väl.

Skriv endast på denna sida!

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

M: a
2777

Vårarbetet.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2777
M: 101
M: d

När man slutat våren, vilket i allmänhet va i 6:e veke,
(sist använt)
skulle man löva det redskap man, vagn, gödselsäte, årder, harv
eller va di nu hade. "Ja, nu har han lövat", brukte di säga.
De' va väl för att få god skörd eller av tradition. Hemma i
vårt föräldrahem gjorde vi de' för nöje.

När skörden va färdig å den sista kärven va bunden på
åkern, kunde man av den ta tyder för kommande års skörd. Om den
blev liten, skulle skörden bli dålig, om den blev stor, blev
skörden god.

Sluta våren.

Sista kärven.

Brev
N:o 10
Mistelås r:n
1930

Uppm. M. Larson
Rindöping
Pac. N. J. Johansson
Å. 1853 i Mistelås

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

N:o
2777

Lucia går di omkring me' ljus i gårdarna. De' ä nu två
år sen di va här sist. Di stannar alltid ute i farsten å sjung-
er Lucie-sången. Di skulle nämligen inte låta se se', så di
gick så fort di sjungit. De' va på kvällen, sen de' blivit
mörkt, som di kom. Men häruppe i den stora, vita gården, tog
di in dem i köket, så där fick di lov å dricka kaffe.

Lucia.

N: a

2777

Julaftons kväll fanns dä di som gick årsgång. Di fick då se allt som skulle ske under året. Di mötte liktåg, bröllopståg å allt möjligt å såg alla olyckor som skulle ske. Men di feck lov å va inne i'et å försvärja sej åt faen, om di skulle se nåt. Å så läste di i svartkonstböcker. Innan di kunde få se nåt, skulle di gå till kyrkan å kyrkogården. Många tog sej nära supar, innan di gick ut. - Dä va en som va hemma i Osbro, som gick årsgång. Han gick inte som han skulle, sa di. Å därför fick han stryk å faen, som han mötte då när han va ute å gick. Men sen gick då inte han nån mer gång. Men han söp mycket den där, å va naturligtvis full, så han gått emot stolparna eller kyrkogårdsmuren å slagit sej på så sätt. Han va i alla fall, så han inte kunde gå hem själv, utan di måste ta reda på'n. - Å nog är dä de som se nåt nu för tiden också, men di ti'a mä't.

Skriv endast på denna sida!

Årsgång.

N. 8
2777

Vårfruda'n va då inte nå särskilt här på orten. Tranan? Vårfrudagen.
Nej, de' har jag inte hört. Tranan ä storken ä tocke där hör
te barna. Ja, de skulle lägga se' ljusan kväll, de' förstås.
De' va för att di skulle bli mer vakna under året. De' va vår-
frudasafton di skulle lägga se' tidigt, å sen skulle di sti-
ga upp tidigt vårfrudan, annars fick di pisk.

*Oppläsning av
Barn av J. J. J. J.
Juni 1853*

*Småland
H. M. M.
M. M. M.
Oppläsning*

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

*N: 62777
S: a*

Påsk.

Långfredagen.

Långfreda'n skulle man stiga upp tidigt, annars va de' alltid nån som redan va uppe, som va framme me' riset.

Långfredan å påskalördan skulle di förr ha stinnkaka av vassle å mjölk.

De' fanns käringar, som gick ut dymmelonsdags å skärtorsdags morron å ställde se' på en hög sten å ropa': "Så långt som ropet höres, är sanket mitt." En gång va de' en bonde, som skulle ut å skjuta tjäder, å då fick han höra en käring, som ropade, men i detsamma han fick höra käringens rop, skrek han till henne: "De' ska bli en förbannad lögn." Å då gick de' inte för henne, så den gången fick hon då inte nå't.

Trolla till
sej mjölk.

P. 102
2777

Di gamla väderleksmärkena stämmer rätt bra i alla fall.

Om de' regnar 8:e veke, blir de' torka i Olsmäss, ä så långt som de' regnar ner i 8:e veke, så djupt torkar de' också ur vid Olsmäss.

Om molnstrimmorna gå i öster å väster, blir de' regn. Man brukade då säga, att molnen va på tvären. Men om de gick på längden, i norr å söder, bådär de' torka. De' va många av di gamle, som kallade di där lätta, vita molnstrimmorna på himlen för Noaks skep.

Om de' ä morronrö', rött där solen går upp, blir de' väter hatt. Om de' ä kvällsrö', blir de' klar natt.

z/ "Dä avar", brukade man säga, när en får se ljusa molnstrimmor så där på himlen. "Nu avar dä, så dä blir regn."

Väderleksmärker

P: c2777

För en 3,4 år sen huggde di ner en tall här nere vi
sjön, som vi kallade kronoferet. Den va så hög å raker, ä
den/
i toppen va precis som en kvast eller krona. Fiskargjusen
brukte t.o.m. ha sitt bo däruppe i kronan. Vi hade kommit ö-
verens här i gårdarna omkring att inte hugga ner den, för vi
tyckte den var så vacker, så de' va inte nå skrock me' den.
Men så sålde jag marken, den stod på, ä kom inte te tala om
de' för den nye ägaren, ä så hade han en dag gått ä huggit
ner den.

Kronoferet.

Mistekås, Sm.

- 33 -

N. J. Johansson

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

L: c 2777

B: id

Om man kom i olag me' rackarn, som va av tattare-
släkt, kastade man kol efter dom, när di gick ut, för att
di inte skulle kunna förgöra.

Di va en riktig landsplåga, di där yattarna. Di va
så oförskämda å skändes inte för nånting. Å inte tackade di,
när di fått nåt. Men folk va så rädda för dom, att di skulle
förgöra't för dom, att di fick va' di ville. Di kunde spå i
kaffe å kortlek också.

Tattare.

Rackarn.

T:ca.
2777

Liksom vid slakt hade di också skoj för sej när di timrade. Bygge.
Förr hade di alltid mossa te täta mellan timret. Å då kunde di Skämt.
skicka å en som va lite dummer te grangårn för att låna mosskarda.
Jag kommer så väl ihåg, när di byggde lagård i gården här intill.
Timmerkarlarna skicka ner en liten pojke te far. Jag kan se et än
idag, när han kommer å ber att få låna mosskarda. "Dä ä nog bäst
att de går själva å hämtar mosskarda", sa far te pojken.

Dä va ju bara så di fick lite roligt. Men timmerkarlar å
skättekäringar ä di värste som finns, sa di förr. Di ä värst te
skämta å komma med all dålighet som finns.

U: g
2477

Vid slakt förr i världen hade di ett skämt för sej. Di brukade skoja med barn eller nära andra som va så där skrocketa, som sto' å tittade på. "Du kan gärna gå å låna rumpedra't hos den å den!" sa di åt dom. Å dä va till å mä en del äldre folk, som va så barnsliga så di trodde't, å då va dä te dra iväg till grannen å be att få låna rumpedra't.

Slakt.

Skämt.